

*Hullámozó vizeken keresztül**Ki Nagy Gáspár?*

rendhagyó ez a kiállításmegnyitó, mert a szavak elnémulnak – rendhagyó, mert nem egyszerűen emlékezünk valakire, aki volt, hanem aki valóban volt, az jelen van ma is.

Nem lehet föltenni azt a kérdést, hogy ki volt Arany János. Csak úgy lehet beszélni róla, hogy ki Arany János. Nem lehet azt mondani, hogy ki volt Nagy Gáspár. Ki Nagy Gáspár? Szentmihályi Szabó Péter írta az *Élet és Irodalomban* jó pár évvel ezelőtt, Fekete Istvánra emlékezve, hogy Fekete Istvánból mindenki annyit fog föl, amennyit megérdemel.

Nagy Gáspárból bár csak minél többet megérdemelnénk, és bárcsak minél többet képesek volnánk felfogni! Mert ő – bár meghalt, mégis – létezik. „Vivunt vita functi, mutique loquntur” – olvashatjuk a pannonhalmi levéltár belső termében a feliratot. Bár életüket befejezték, mégis némán is beszélnek.

Aki a következőket írja, létezik, van most is:

*Tusakodván bévül
 én igaz Istenem
 soba nem is másokkal
 hajolj Te most fölém
 egekből leszálló
 minden angyalaiddal.
 Szívem humuszába
 legszebb hónapodat
 virágostul borítsad
 sebemnek üszökét
 lázam futosását
 erősen csillapítsad.
 Hűsítő kedvével
 csobogó nagy vized
 testemet ha megfolyná
 Danubius forrás
 szikkadt nyelvem tövét
 élesztené olyanná*

Elhangzott 2008 januárjában, Budakeszin, Kőnig Róbert *Hullámozó vizeken keresztül* című kiállításának megnyitóján.

*mivel Téged Uram
végszatám porondján
híven dicsérhetnélek:
katonád voltam itt
angyalid kürtszaván
táborodba megtérek.*

(Lejegyezvén az Úr 1994. esztendejében)

Esztergomi apokrif a címe ennek a versnek.

És hadd idézzek még néhány sort Nagy Gáspártól, „Magyar történet Galgóczy Erzsébet temetésekor a ménfőcsanaki temetőben”:

*Megy a koporsó
megy a földbe
barangszón imán
alig zökken*

*Utolsó parasztok
körüállják
Isten tanítja
úgy imáját,*

*rögök a gerinchez
neki még volt
kérelhetetlen
és kemény volt.*

*ahogy mondják
magukba néznek:
Nagyon magyar
magyar történet*

(1989)

Nagy Gáspár egész létezése, egész élete nagyon-nagyon magyar történet.

*Egész éjjel temetőket jártam
egész éjjel csak temettem
szívem a fájdalomtól már vacogott
csaknem belegebédtem*

*de hajnalig mindenkit eltemettem
aki még kedves volt szívemnek*

...

*lenne még egy „könnyű” megoldás:
ha én megyek előre*

*talán maradtak néhányan
akiket én is érdemesnek tartok
hogy a szívük kicsit is fájjon értem*

Vajon Gáspár érdemesnek tart-e bennünket arra, hogy a szívünk fájjon érte? Biztos vagyok benne, hogy igen – különben most mi nem lennénk itt. Érdemesnek tart minket, órá emlékezőket, de nem szabad, hogy fájjon a szívünk.

Sok minden fájhat. Lehet fájdalmas az élet, de a fájdalmas élet is lehet élhető. Emberi módon, emberi tartással, egyenes gerinccel kell leélni az életet. Azt az életet, amelyre – az övére – elmondhatta Nagy Gáspár, hogy: „Szerethetett engem az Isten / mert teremtményének engem is elfogadott / sárból-agyagból apám s anyám álmaiból” (*Sírfelirat*). Sárból, agyagból, álmokból – és tegyük hozzá: szellemből, lélekből, amely örökké való. Lélekből, amely nem volt, hanem van. Lélekből, amely létezik – az idő kategóriáitól függetlenül is. Létezik, szabadon, aki szabadnak teremtett. „Szabad vagyok már / mindenektől / barátaimtól / ellenségeimtől / akik ha veszem / is akarják / a beborult égre / nevem írják / s eljövök onnan / esőnek hónap / vigasztalanokat / vigasztalónak / az ég sűrke lapján / ott fön – tűnődöm / mennyei betűkön” (*Ott fön*).

Vigasztalanoknak vigasztalónak: így van közöttünk. Annyi minden van, amiért panaszkodhatnánk. Felsorolhatnánk kinek, hol, mikor, hogyan, milyen eszközökkel törték meg vagy próbálták megtörni a gerincét. Beszélhetnénk az írástudók felelősségéről. Nagy Gáspár írástudó volt, és felelős. Írástudó. De föl kell tennünk a nem szokásos kérdést: vajon hol van az írásolvasók felelőssége? Tűnődünk ezen! Az írásokat olvasni kell! Döbbenetes dolog: leírják a múltban, évszázadokkal, 950 évvel ezelőtt a latin szövegbe ágyazva ezeket a szavakat: „feheru uaru rea meneh hodu utu rea” – és sokaknak, akik most olvassuk ezeket, megdobban a szívünk. Miért? Mert létezik a közösség, létezik az együvé tartozás. Létezik anyanyelvi közösség, van nemzeti közösség, még ha sokak nem is törődnek vele.

Mi a történelem? Vajon van-e közünk hozzá? Mi a múlt? A letűnt, elsüllyedt világ? Vagy valami más?

Az igazi múlt jelen van, él, hat ma is.

Szükségünk van a jelekre, szükségünk van a nyelvre, a képekre, a jelképekre, a szimbólumokra. Mit nevezünk szimbolikusnak? Azt, ami egybekapcsol. S ennek az ellentettje: a dia-bolikus, a szétválasztó, a megosztó. A teológiai szakirodalom szimbólumnak nevezi azt a szöveget, amely a hitvallást foglalja össze. Azt a szöveget, amely egybekapcsolja azokat, akiknek közös a hite, akik ugyanabba az irányba tekintenek, akik ugyanazokat az igazságokat, tételeket, értékeket vallják magukénak. Összeköti azokat, akik akár kétezer évvel ezelőtt vallották ugyanazt, és egybekapcsolja azokat is, akiknek most közös a hitük. Összeköt bennünket az idők egymásutánjában, és meggyőződésem, hogy összeköt bennünket itt és most, akik együtt vagyunk most, az emlékezés órájában.

Szimbolikus értékű minden szöveg, amely közösséget formál. És diabolikus – magyarul: sátáni – minden megnyilatkozás, amely közösségeket robbant szét, embereket fordít egymással szembe. Diabolikus minden, ami vagy aki el akarja törölni a múltat, mert az ember, az emberség lényegét támadja meg: a közösséget. „Vedd el az emlékezés jogát, és utána azt teszel velük, amit akarsz!” – mondja valaki.

*„egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI!*

(1983)

Nagy Gáspárnak egyik legnagyobb tette, hogy világosan kimondta: Nem szabad feledni! Soha nem szabad feledni, és főleg az igazságot nem szabad elfeledni, és nem szabad kimondatlanul hagyni. Felelősség ez nem csak azoknak, akik mesterei és művészei a szónak, felelőssége ez azoknak, akik találkoztak és találkoznak a szó mestereivel. S amikor róla beszélek, akkor nem csak a nyelvről, a nyelvi formában megjelenő szavakról szólok. Minden jelről, amely megjelenít valamit a világról, az emberről, a sorsról, a történelemről. Ugyanolyan értéke van a dallamnak, a vonalnak, a térben megjelenő műalkotásnak a képzőművészetnek. Minden művész az igazság szószólója, az együvé tartozás megjelenítője.

A költő és alkotása, a vers önmagában kevés: feltételezi az olvasót, a címzettet. Nem elég verset írni – a verset olvasni is kell, a verset mondani is kell, a verset ismerni is kell, memorizálni kell, emlékezetbe vésni, szívbe vésni. Szívbe markoló sorokat szívbe vésni kell, és – metszeni. Megjeleníteni – bármennyire is viharos volt a történelem, bármennyire is „hullámszó vizeken” jelenik meg a kereszt – a vizet lecsillapítani, ha hullámszó, ha viharos – igenis van hatalma annak, akinek hatalma nem ebből a világból való. Nagy Gáspár ezt tudta. Tudta, hogy akinek igazán van hatalma, az a hatalmat felülről kapta. Felülről kapta a szólás hatalmát, felülről kapta mindenki a felelősséget, és neki magának kell elszámolnia vele, hogyan használta fel mindazt, amit kapott. „Szimbolikusan” – vagyis közösséget formálóan, egybekapcsolóan vagy „diabolikusan”, közösségeket szétverve, szétkergetve.

Két művész, két szellem találkozik: Nagy Gáspár és König Róbert találkozik Tihanyban. Ott, azon a félszigeten, ahol én magam is több mint egy évtizede élek, s ahol az ablakomból látom a hol hullámszó, hol jéggé merevedő, hol háborgó, hol lecsendesedő, hol tükörként a Napot és a Holdat – az állandóságot jelző valóságokat – visszatükröző vizet.

*Uram királyom,
paripás vonalvitézem
egyedül tiéd az érdem
ha kiaszakad tollamból ez ének*

Király, König. König Róbertnek köszönhető, hogy fölfakadt Nagy Gáspárból az ének, a „Hullámszó vizeken kereszt”. Hogy aztán két egybetartozó, egymástól elválaszthatatlan alkotás élje tovább az életét, és legyen figyelmeztető, legyen jel mindannyiunk számára.

*Reggel van mint ezer éve
királyi kos vízhez ballag*

Mint ezer éve... A te szemedben ezer év, miként a tegnap, úgy tűnik tova, és mint egy őrállás éjszaka – mondja a zsoltáros. De mégis, bár múló, sőt tünékeny az idő, vannak ezer évek, és nekünk magunknak van ezer éves történel-

münk. S „egy ezredévnyi szenvedés / kér éltet vagy halált”. Ez az ezerévi szenvedés jelenik meg számunkra:

*Test s vér lucskától azt hiszem
kardjuk hajnalra megtisztul
mint a fölkaárt nagy vizek
mélyén a forrás legalul
gyapjamba nyírják álmaik
szívük ha imától remeg
bizony a pásztor állhat itt
ki érettem is halni megy.*

Nem lehet nem kihallani, kit nevez meg a költő: a pásztor, aki értünk halni megy. Mert történelmünk egy olyan nép történelme, amely itt, Európában letelepedve kereszténnyé lesz, s ennek a népnek a számára nem lehet közömbös, ki a Pásztor, akit követni érdemes.

*Pándzsa forrásvize mellett
áll mons sacer Pannoniae
löszön Vasbegy mint a jellem
erősödvén vajon kié
lesz majd a bit aki érti
magyarul az első imát
puer scholasticus égi
szókra indul majd fölkiált
Uram a Te Maurusod
boldogan Mór lesz ha bagyod
királyfi Imre jön élém
csókokkal lepi arcomat*

Pándzsa forrásvize... Vajon kinek mond valamit ez a szó? Sokat mond azoknak, akik ott jártunk, a pataknál, Pannónia Szent Hegye alatt a völgyben. Száz évvel ezelőtt még nemcsak víz, de hal is volt a Pándzsában... Puer scholasticus: iskolásfiú, aki tudta, mihez, kihez igazítsa az életét. Nagy Gáspár is az volt, ott, azon a hegyen, ahol Maurus, a későbbi Mór püspök írja a zoborhegyi remeték legendáját, s a bevezetőben magáról is beszél: „amikor puer scholasticus – iskolásfiú – voltam Pannónia szent hegyén”.

A kiállítás képei között fotók, életképek is vannak. Az egyikken ott látom osztályfőnökét, a kemény, mokány magyar embert, Botond atyát – Gáspár keze az ő vállán nyugszik. Volt Gáspárnak kitől tanulnia. Volt kitől tanulnunk – pár évvel őelőtte voltam én is pannonhalmi diák. Volt és volt lehetőségünk, hogy megtapasztaljuk, hogy az életet igenis igazítani kell. Igaz élet csak az az élet, amely az igazsághoz, a valósághoz – sosem a hazugsághoz – igazodik, amely független

a napi politikától. Az igazság sosem attól függ, hogy hányan és milyen hangosan mondják. Az igazságról nem lehet szavazni. Gondoljuk meg: a názáreti Jézus ott áll Pilátus előtt, aki idegen hatalmak képviselője. S Jézus tulajdonképpen egy többségi szavazás – közfelkiáltás – következményeként jut keresztre. „Kit akartok, hogy a kettő közül elbocsássak? Jézust vagy Barrabást?” – S a tömeg kiáltja, Jézusra mutatva: Keresztre véle!

Vajon attól lesz valami igaz, hogy sokan és hangosan kiáltják? Az igazság sosem lehet független a valóságtól. És jó volna, ha mindenki számára világos lenne: nincsen külön politikai igazság. Csak egyetlen igazság létezik! És aki egy kicsit is jártos a klasszikus filozófiában – és Nagy Gáspár olyan tanároktól kapta tudását, akiknek a klasszikus filozófia lételejük volt –, nagyon jól tudja, hogy az igazság és a létezés, a jóság és a létezés, a szépség és a létezés összefüggő, egymástól elválaszthatatlan fogalmak.

Minden igazi művész ugyanarról a valóságról beszél. Arról a Valóságról, amelyhez egyedül érdemes igazítani az életet. „Hullámzó vizeken kereszt...” Számomra a háttérben ott hallatszik az ének dallama: „Hullámzó Balaton tetején / csónakázik egy halászegény...” „Hullámzó vizeken kereszt...” A hajó az egyház jelképe, ősidők óta. A kereszt pedig az egyházatyák írásaiban, képi világában a hajónak az árboca. „Hullámzó vizeken kereszt...” És bármennyire is viharos a víz, annak a szavára, aki az út, az igazság és az élet, annak a szavára eláll a szél, kismul a víz, és nagy csendesség támad.

Soha ne tegyük föl így a kérdést: ki volt Nagy Gáspár? Csak arról lehet beszélni, hogy ki Nagy Gáspár. Egyenes gerincű, tiszta ember, aki hűséges volt gyökereihez, becsületes szüleivel, vasi falujához, európai Magyarországhoz. Ember volt, aki nem függött politikától. Tiszta tekintetű ember, akinek volt bátorsága kimondani az igazságot, akár alkalmas, akár alkalmatlan. Nagy Gáspár az az ember, akinek költészete nem feledhető. Az a költő, akinek sorai erőt adnak. Akire nem egyszerűen emlékezni kell. Az az ember, aki kell, hogy elkísérjen bennünket az úton.

A kis fogadó szobámban, Tihanyban van egy bot, egy bütykös végű meggyfabot, Arany János meggyfabotja. Amikor rátekintek erre a botra, eszembe jutnak Arany sorai a *Toldi estéjéből*:

*„Szeresd a magyart, de ne faragd le” – szóla,
„Erejét, formáját, durva kérgét róla:
Mert mi haszna sí mább, ha jól megfaragják?
Nehezebb eltörni a faragatlan fát.”*

Merjük megőrizni – erre tanít Nagy Gáspár bennünket – azokat a göcsörtjeinket, amelyek nélkül nem volnánk azok, akik vagyunk. Ne simuljunk bele minden idegen divatba! Nehéz vállalni, hogy vannak gyökereink, és ezek a gyökereink, és ezek a gyökerek keresztény és magyar gyökerek.

Ha gyászolunk, ne Nagy Gáspárt gyászoljuk. Gyászoljuk magunkat, ha gyökereinkhez hűtlenek lettünk.